

לכל איש יש סיפור

על מפעל תיעוד של ניצולי השואה

רבקה גינתון-ברנר

אבא ואמא, סבא וסבתא.

ואולם, לא כל מי שנשאר בחיים רצה או היה יכול לספר. רבים מאוד לא היו מסוגלים לדבר על מה שקרה להם או לבני משפחתם; הם רצו לשפוח, או בחרו לשתוק.

בשנים האחרונות חל שינוי. הניצולים החיים בינינו הם כבר אנשים מבוגרים ביותר, ורבים מבינים שזו ההזדמנות האחרונה להשמיץ את קולם. ארגונים שונים עוזרים לניצולי השואה המעוניינים בכך להתראיין, להקליט ולצלם את סיפור חייהם.

מפעל התיעוד ברעננה

בשלוש השנים האחרונות מתקיימת בעיר רעננה (וגם במקומות אחרים) פעילות מיוחדת, כדי לתעד על גבי קלטות (ריסקים) סיפורי חיים של ניצולי השואה החיים בעיר. מפעל זה הוא יוזמה משותפת של ארגון הנשים "אמונה", מחלקת הרווחה בעיריית רעננה ומכון "יד לזכרה", והצוות העוסק בתיעוד כולל מתנדבים שעברו הכשרה (הכנה) מיוחדת. למפעל שלוש מטרות עיקריות: "להיות לפה" לניצול השואה עצמו. לתת לו אפשרות לספר,

לפני שנים רבות אמר הסופר יורם קניוק: "אם יצא אדם לרחוב שקט בישראל באמצע הלילה, יוכל לשמוע את הקולות העולים מקירות הבתים ומאבני המדרכה; מאחורי כל קיר ומתחת לכל אבן מסתתר סיפור".

אכן, בישראל, ארץ של עולים ואנשים שהגיעו מפלפינות העולם, יש כמעט לכל אחד סיפור חיים מעניין ומיוחד. מעל כולם עומדים הסיפורים של ניצולי השואה.

בשנים הראשונות אחרי השואה, כתבו, דיברו ועסקו בעיקר בתמונה ההיסטורית הכללית ושמו את הדגש על העובדות, התאריכים והמספרים. רק לאט-לאט, ובעיקר אחרי משפט אייכמן, התחילו לעלות ולהופיע הסיפורים האישיים. ניצולי השואה התחילו להתראיין – בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה; אנשים התחילו לכתוב את סיפור חייהם וזיכרונותיהם; נעשו יותר ויותר סרטים תיעודיים (דוקומנטריים). המספר "שישה מיליון", מספר שאי אפשר לתפוס אותו, נהפך להמון סיפורים פרטיים, קרובים, אישיים. הסיפור הכללי, הגדול, הלך והתפרט להמון "חתיכות חיים", לסיפורים על גבר ואישה, על תינוק ונער, על

לתאר את עברו ואת זיכרונותיו, לבטא את המחשבות וההרגשות שנשא אתו שנים רבות; להשאיר למשפחה ולדורות הבאים – מזכרת חיה, מצולמת ומוקלטת של סיפור החיים; להוסיף עוד עדויות לאוסף העדויות הנמצאות ב"יד ושם" (ובמקומות אחרים) ולשמש מקור מידע וחומר מחקר להיסטוריונים ולחוקרים בעתיד.

חותם עמוק

הצטרפתי למפעל התיעוד ברעננה לפני כשלוש שנים וכיתי לראיין ולכתוב את סיפורם של כמה וכמה ניצולים. בילינו, אני והצוות המצלם והמקליט, שעות רבות ומרגשות מאוד בבקרתם של האנשים הנפלאים הללו.

הם שיתפו אותנו בחוויות הכי פרטיות והכי כואבות בחייהם; הם סיפרו לנו את זיכרונות הילדות שלהם; הם תיארו בפנינו פרידות נוראות, אובדן של הורים וקרובי משפחה, זמנים של סבל ומצוקה, וגם רגעים של שמחה, נחת והצלחה.

הסיפורים ששמעתי "הלכו" אתי ימים ארוכים, הרבה הרבה אחרי שסיימתי לשוחח עם האנשים ולראיין אותם. מילים ומשפטים שאמרו הניצולים חזרו והדהדו (היה להם הר, אקו) באוזניי ובראשי והשאירו בי חותם (רושם) עמוק.

ההמשך – בעמוד 13

נתן עם אמו ברחוב בבריסל, לפני המלחמה

בשביל נתן שנים קשות. בכל יום עוד קיווה וחיכה שגם אמו תחזור.

כשנודע מה קרה לה – היא נשלחה לאושוויץ ונספתה (מתה) – הבין נתן שאמו הקריבה את חייה (נתנה את חייה) כדי להציל אותו ואת הוריה.

אם המנזר והנזירות זכו בתואר חסידי אומות העולם.

סיפורו של נתן גולדמן

נתן עם הילדים והנזירות במנזר בכפר ליד בריסל

האישה חזרה עם נתן לבית הסבא והסבתא, וכבר למחרת נשלח למנזר (monastery) בכפר קטן, שם הוסתר יחד עם עוד כמה ילדים יהודים במשך שנתיים. במנזר למד נתן להתנהג כילד נוצרי-קתולי. הוא זוכר לטובה את היחס החם של הנזירות, שהגנו עליו ולא הבדילו בין הילדים היהודים לאחרים.

לאחר המלחמה, כאשר חזר לבית סבו וסבתו שניצלו (גם הם הסתתרו בדירה של נוצרים), התחילו

הנה פרק אחד מסיפור החיים של אחד הניצולים. נתן, שנולד בבריסל, בירת בלגיה, היה ילד בן חמש כשראה את אמו בפעם האחרונה, בקיץ 1942. הוא לא ידע, כמובן, שהפרידה ממנה תהיה לעולמים, והוא גם לא הבין מה קרה באותם רגעי פרידה. אמו, אישה צעירה, הייתה פלואה (אסירה) במחנה מעצר ליד בריסל. היא החליטה ללכת לשם במקום אביה המבוגר. אישה נוצרייה, ידידת המשפחה, נשלחה למחנה בתקווה שתצליח לשחרר את האם. היא לקחה אתה את נתן הקטן, כי הייתה שמועה (לא נכונה) שהגרמנים ישחררו אמהות לילדים קטנים. כאשר הגרמנים רצו להשאיר את נתן במחנה, התחילה האישה הנוצרית לצעוק שזה הפך שלה, וגם אמו של נתן אישרה את הדבר ואמרה שנתן איננו בנה!

המשך מעמוד 5

אלה תולדות נח

דוד סמור

נח קליגר עם תמונת אקסודוס

● בן כמה היית אז?
"בן 19".

● בשאתה נפגש עם חברים "משם", על מה אתם מדברים?

"קודם כול, כבר אין כמעט אף אחד 'משם', הם כבר אינם; אבל כשהיינו נפגשים בעבר, ברור שדיברנו על המחנה, איזו שאלה, אפילו צחקנו על כל מיני אירועים שם...

כשאני נפגש עם ידידי אלי ויזל, שאני רואה אותו לעתים רחוקות אומנם, אנחנו מדברים על זה. בדרך כלל מספרים זה לזה בדיחות, וגם עם הרב לאו ידידי, ויש לי הרבה ידידים כאלה.

יש לי גם שולחן קבוע כל יום שישי, פרלמנט כזה. ופעמיים בחודש אני פוגש חבר'ה ששיחקתי אתם בדרוגל. כל חבריי כיום הם צעירים, מפני שבני גילי – או מתחת לאדמה או בדור מוגן".

● איך תסבם את התקופה של "אקסודוס"?

"אז היו אידיאלים, הייתה הקרבה, נכונות להקרבה. היה המאבק על מדינה כנגד הבריטים. אני אומנם הייתי בורג קטן (אדם חסר חשיבות) בסיפור הגדול הזה, אבל הייתי חלק מזה, ואני גאה מאוד בעובדה שסופחתי (שצירפו אותי) לצוות 'אקסודוס'. אני חושב שאני האחרון שנשארת בחיים. הם היו מבוגרים ממני. זו הייתה תקופה של הגשמה, השתתפות במפעל שבסופו של דבר הצליח".

המשך מעמוד 6

לכל איש יש סיפור

אדם אחד, שילדותו עברה עליו בבריחה ובנדודים ממושכים ביצרות, אמר לי: "רק עכשיו, כשאני רואה את נכדיי משחקים ומשתעשעים, אני מבין שלא הייתה לי ילדות ושאניני יודע מה זה להיות ילד".

אישה אחרת סיפרה לי כיצד הפכה, כמעט ברגע אחד, מילדה מפונקת ומוגנת – למי שצריכה לדאוג ולעזור לאמה החולה והחלשה.

פעמים רבות חשתי שהאנשים "יישברו" במהלך הראיון; פחדתי שמא לא יוכלו לעמוד במאמץ הרגשי, בעומס הזיכרונות הקשים ומשהו יקרה... חשוב היה לשאול את השאלות בעדינות, להקשיב בהרבה סבלנות, להיות רגילים.

במשך הזמן למדתי משהו מפתיע: כמה פעמים ראיתי שהדמעות מילאו את עיני המספר ושגרונם נחנק לא בזמן שסיפר לי על הדברים הנוראים ביותר שקרו לו, אלא דווקא בזמן שתיאר מעשה של טוב לב שנעשה בתוך העולם הרע והאכזר, כאשר נזכר במישהו שעזר לו, שריחם עליו בניגוד לכל הציפיות!

הזיכרון של הטוב המעט שהיה, בכל זאת, בתוך הרוע הקליל, הוא שהביא את הניצולים להתרגשות הגדולה ביותר.

ועוד למדתי: כל אדם מספר את חוויותיו וניסיונותיו בקולו המיוחד, בצורה ובאופן המיוחדים רק לו. וכל ניצול מסתכל על חיי וועל מה שקרה לו בצורה שונה. גם אם קרו לשני אנשים מקרים דומים, הם מספרים סיפור שונה ורואים את גורלם באופן שונה.

כל סיפור של הצלה והישרדות הוא צירוף (חיבור) חד-פעמי של הרבה סיבות ומאורעות. תפקידנו הוא לתעד ולשמור את הסיפורים האישיים והחד-פעמיים הללו.

ובכל זאת, יש דבר אחד משותף שמאחד את כל הניצולים שראיינתי: כולם הצליחו לשקם (להקים מחדש) את חיייהם בארץ ישראל: לעלות לארץ, לבנות משפחה, לעבוד וליצור, לחנך את ילדיהם להיות אנשים טובים, וכולם מקווים ומתפללים לשלום בני משפחתם ולשלום מדינת ישראל, עם ישראל והעולם כולו.

המשך מעמוד 7

אחת ויחידה

תחנוניה (בקשותיה), נלקחת למתקן מעצר בלונדון ושם גם נולד בנה השלישי. שני הילדים הגדולים נשלחים לעיירה שעל גדת הריין, שם הם נמסרים לטיפול המסור של אישה נוצרייה טובת לב.

רק לאחר שנה זוכה המשפחה להתאחד, ובתום המלחמה, כשנודע להם שאיש מבני משפחתם לא שרד, הם עולים ארצה בספינת מעפילים (עולים בלתי לגאליים).

אחרית דבר

הקליטה בארץ לא הייתה קלה. יצחק מאיר מספר על חיי הדלות (העוני), על העבודה הקשה, על המאבק היומיומי. אבל אט-אט מצליחים האם ושלושת ילדיה להתעלות (להתאקלם, להיקלט) בארץ. "אמי הביטה עכשיו בשני הבנים שהלכו עמה בשלגים, ובילד דוד שנשא אל המחוז שממנו היה אפשר באותם ימים לבוא לעולם, מאושרת. התערינו בארץ. [...] אינני יודע אילו תפילות התפללה כשהתפללה. תפילת הודיה (תודה) על ניצחונה שלא חסר מרידות, אני יודע שאמרה".

יצחק עצמו למד ספרות וחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים, הקים משפחה, הצטרף לקיבוץ שלוחות בעמק בית שאן ושימש במשך 18 שנה מנהל כפר הנוער ימין אורד בפרמל. אחר כך מונה לשגריר ישראל בפלגיה, שממנה ברח, ולשגריר ישראל בשווייץ, הארץ שבה הופרד מאמו וממנה גורש בתום המלחמה.

אבל מכסת (פמות) הכאב לא תמה (לא נגמרה). האח יעקב, שהיה בן שש באירועים המתוארים בספר, מצא את מקומו בארץ, למד והקים משפחה. במלחמת ששת הימים התנדב להילחם כחייל מילואים ונפל בשערי ירושלים. "ב-1967 חרב עולמה של אמי", מספר מאיר בסוף הספר. "אחי יעקב נפל. אמי מתה אז, ומתה מיתה שנייה ואחרונה בערב סוכות 1975. הייתי אז בלונדון. קיבלתי את הבשורה המרה בלכתי לבית הכנסת לתפילת סוכות.

לא הייתי בהלוויה. אחי יעקב נטמן במלחמת ששת הימים בירושלים, לפני שהמשפחה ידעה כי מת. גם בהלוויה שלו לא הייתי. גם לא בזו של אבי. אבל כתבתי את המכתב שפתבה אמי לאבי, ואני שומע שפתותיהם דוברות בקבר".